

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327.82+327.51

СТРАТЕГІЧНІ ПРОГНОЗИ ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ УКРАЇНИ

STRATEGIC PROGNOSSES ACCORDING TO THE STRATEGIC PARTNERSHIP PERSPECTIVES FOR UKRAINE

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПРОГНОЗЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ПЕРСПЕКТИВ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ УКРАИНЫ

Ржевська Н. Ф.

Доктор політичних наук доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету. E-mail: rzhevaska@ua.fm

Rzhevaska N.F.

Doctor of Political Science, Docent, Head of the Department of Foreign Affairs, Informational and Regional Studies of Academic and Research Institute of International Relations of National Aviation University. E-mail: rzhevaska@ua.fm

Ржевская Н.Ф.

Доктор политических наук, доцент, заведующий кафедрой международных отношений, информации и региональных студий Учебно-научного института международных отношений Национального авиационного университета. E-mail: rzhevaska@ua.fm

Анотація. *Сформульовано умови встановлення стосунків стратегічного партнерства, – важливі для країн-партнерів стратегічні цілі, досягнути яких у рамках звичайної співпраці неможливо. Такими цілями можуть виступати: забезпечення господарського комплексу життєво важливими ресурсами (енергетичними, товарними, фінансовими, інформаційними); надійний і безпечний доступ до життєво важливих регіонів; спільне вирішення проблем безпеки (протидія організованих злочинності, нелегальній міграції, контрабанді зброї та наркотиків, агресивному сепаратизму, тероризму). Серед умов стратегічного партнерства - спільне бачення ключових проблем міжнародної політики, глобального та регіонального розвитку.*

Щодо України, то нині вона працює над інституційним закріпленням стратегічного партнерства з США. За існуючих обставин, євроатлантична інтеграція є найбільш відповідною моделлю поведінки для України. Особливого значення для нашої держави, якій як запорука безпеки, стратегічно потрібен саме вступ до НАТО, куди входять США, набуває ріст військово-технічного співробітництва зі США за прямими контрактами. Не менш стратегічним напрямком, ніж озброєння, є економічне співробітництво з означеним партнером. Особливо – створення спільних стратегічних підприємств. Наповнення стратегічного партнерства конкретним змістом відбувається залежно від специфіки цілей та завдань, що вирішуються за його допомогою.

Ключові слова: *партнерство, стратегічне партнерство, умови стратегічного партнерства, моделі стратегічного партнерства, співробітництво.*

Abstract. *The paper focuses on the strategic partnership formation, important strategic goals for the partner-states, reaching of which is not easy in terms of ordinary partnership relations. Such goals can be: providing the economic complex with all the necessary*

resources (energy, goods, financial, informational); secure and safe access to the vital regions; collective way of safety problem solution (organized crime resistance, illegal migration, drugs and weapon smuggling, aggressive separatism, terrorism). Among the conditions on strategic partnership there is a common view of international relations key problems, as well as, global and regional development.

Talking about Ukraine, at the present time it is working on the institutional strengthening of its partnership with the USA. Due to the present situation, euro-atlantic integration is the most appropriate model of behavior for Ukraine. The most important meaning for our state has got the growth of military-technical cooperation with the USA, which is offering direct contracts. This is a security guarantee with is possible only if Ukraine is eligible for NATO membership, where the USA is already a full-fledged member. Not only arming but also economic cooperation with a certain partner, creation of common strategic institutes, are the key strategies. Giving to strategic partnership some new certain meaning depends on the goals and targets which can be reached by its help.

Key words: *partnership, strategic partnership, conditions on strategic partnership, strategic partnership models, cooperation.*

Аннотация. *Сформулировано условия для формирования отношений стратегического партнерства, – весомые для стран-партнеров стратегические цели, достижение которых в пределах обыкновенного сотрудничества не является возможным. Этими целями могут выступать: обеспечение хозяйственного комплекса жизненно важными ресурсами (энергетическими, товарными, финансовыми, информационными); надежный и безопасный доступ к жизненно важным регионам; совместное решение проблем безопасности (противостояние организованной преступности, нелегальной миграции, контрабанде оружием и наркотиками, агрессивному сепаратизму и терроризму). Среди условий стратегического партнерства находится общее видение ключевых проблем международной политики, глобального и регионального развития.*

Что касается Украины, то она сейчас трудится над институциональным закреплением стратегического партнерства с Соединенными Штатами. При сложившихся обстоятельствах, евроатлантическая интеграция – наиболее соответственная модель поведения для Украины. Особенно значимым для нашего государства являются прямые контракты с США в сфере военно-технического сотрудничества. Это – гарантия безопасности, которая возможна лишь при условии вступления Украины в НАТО, куда входят Соединенные Штаты. Наряду с вооружение, стратегическим важным является экономическое сотрудничество с данным партнером, которое заключается в создании общих стратегических предприятий. Наполнение стратегического партнерства конкретным содержанием зависит от специфики его целей и заданий.

Ключевые слова: *партнерство, стратегическое партнерство, условия стратегического партнерства, модели стратегического партнерства, сотрудничество.*

Постановка проблеми. *Кожна держава, стверджуючись у якості суб'єкта міжнародних відносин, намагається на взаємовигідних умовах встановлювати й розвивати співпрацю з іншими державами та різними регіональними й міжнародними організаціями. З метою характеристики розвитку таких відносин та їхнього відокремлення від стосунків із іншими суб'єктами міжнародного життя стало використовуватися поняття «стратегічне партнерство».*

Та, не дивлячись на досить популярне його використання, воно й досі не має чітко встановлених критеріїв та параметрів використання, не є ґрунтовно дослідженим в теорії та практиці міжнародних відносин.

Мета статті. Стаття має на меті визначити причини та індикатори виникнення відносин стратегічного партнерства й окреслити перспективи стратегічного партнерства для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегічне партнерство в українській політичній науці досліджували від концептуальних засад до геополітичних вимірів В. Герасимчук [1], І.Жовква [2], М.Ожеванн [3], Б. Парахонський [4], Г.Перепелиця [5], Н. Піпченко [6], І.Погорська [7], Л.Чекаленко [8] та інші.

Аспект досліджуваної проблеми, порушений у статті, стосується нинішнього етапу та перспектив стратегічного партнерства, як вагомого чинника поглиблення взаємодії між політичними акторами, саме для України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На міждержавному рівні стратегічне партнерство виступає як особливий інструмент здійснення зовнішньої політики, користування яким дозволяє державі на міжнародній арені узгоджувати дії з іншими державами. Взаємодія при використанні даного інструмента і збіг стратегічних національних інтересів двох або більше держав у декількох сферах, призводять до появи між ними особливого типу міждержавного співробітництва. За умов постійної трансформації конфігурації та правил сучасної системи міжнародних відносин стратегічне партнерство посідає дедалі важливіше місце, в порівнянні з іншими видами співробітництва, заснованих на об'єднанні зусиль проти спільної загрози чи орієнтовані лише на одну зі сфер співробітництва.

На противагу союзницьким відносинам стратегічне партнерство не передбачає жорсткої системи зобов'язань політичного, економічного, гуманітарного або безпекового характеру. Це – взаємодія держав, спрямована на реалізацію спільних стратегічних завдань, інтересів та цілей.

Відносини стратегічного партнерства потребують визначення головних напрямів і цілей взаємодії, засобів їхнього досягнення, етапів реалізації, запобігання чинників, що можуть стати перепорою для здійснення запланованого.

Стратегічною ціллю довгострокового співробітництва є двостороння вигода. Отже, обидві сторони зацікавлені у використанні ресурсів один одного задля спільних цілей, про це повідомляють відповідні документи (намірах, контрактах і т.ін.). Проте, жодна зі сторін не поспішає заявляти про юридичну формалізацію більш тісних стосунків (!), що може призвести до злиття чи поглинання, як це не раз траплялося у світовій історії.

І ще, в рамках стратегічного партнерства більш слабка держава (компанія) намагається співробітничати з більш потужною і впливовою державою (компанією), а політичні лідери не завжди ретельно працюють над змістом намірів співробітництва у функціональному і часовому вимірі.

При обговоренні напрямів співпраці між державами, які заявили про своє стратегічне партнерство, зазвичай, декларуються його основні принципи, а саме – спільна зацікавленість партнерів у плідній співпраці, взаємне визнання стратегічного характеру стосунків; готовність враховувати інтереси іншої сторони, пошук компромісів для досягнення стратегічних цілей; взаємна відмова від дискримінаційних чи ультимативних дій; довгостроковий характер партнерських стосунків; наявність дієвих механізмів реалізації стратегічного формату стосунків; правове закріплення змісту і механізмів стратегічного партнерства в двосторонніх документах; дисциплінованість, послідовність і прогнозованість відносин, неухильне виконання взятих на себе зобов'язань; висока ефективність стратегічного партнерства на рівні держави, регіонів, бізнесу, пересічних громадян обох країн [9] .

Останнім часом, послуговуючись результатами емпіричного досвіду міждержавних стосунків, вчені й практики традиційно виокремлюють наступні моделі відносин стратегічного партнерства:

- представницьке стратегічне партнерство, коли держава, що є центром сили, формує відносини партнерства у тому чи іншому регіоні лише з тими державами, які належним чином зможуть представляти та забезпечувати її інтереси;
- стратегічне партнерство проти спільної загрози, коли дві чи більше держав об'єднуються задля запобігання проявів спільної загрози;
- тактичне партнерство заради стратегічних результатів, коли партнерство держав, які намагаються приховати свої основні стратегічні інтереси шляхом акцентування уваги на другорядних тактичних інтересах як основі для партнерства;
- асиметричне стратегічне партнерство – партнерство держав, які мають великий історичний досвід взаємовідносин і розташовані в одному геополітичному регіоні, коли одна із сторін, що в результаті історичного розвитку відносин дістала більше переваг, є домінуючою у відносинах партнерства.

Ці моделі, кожна з яких має низку ознак, досить переконливо закріпилися у світовій та вітчизняній політичній науці. [2] Виділення їх уможливило встановити відповідну типологію відносин стратегічного партнерства. Ці різновиди, частіше за все, представлені не як компоненти політичного процесу, а як окремі несистематизовані частини у формі меморандумів, декларацій та хартій, загальних документів, що не визначають конкретні сфери співробітництва і не містять детальних планів їхньої реалізації.

Що стосується зовнішньої політики незалежної України, де впродовж 1991-2018 рр.. 5 президентів і 19 керівників урядів оприлюднювали різні варіанти стратегічного партнерства, офіційного списку стратегічних партнерів України до нині не існує. До переліку стратегічних партнерів віднесено, переважно, держави, з якими склалися динамічні відносини при здійсненні експортно-імпорتنих операцій.

Експертами зафіксовано проголошення Україною стратегічних стосунків із понад двадцятьма стратегічними партнерами, один із яких – РФ, – справедливо зауважив Є.Магда, – здійснив анексію Криму і військове вторгнення на Донбас. Напевно, з огляду на таке, нам слід якнайшвидше змінювати акценти, оскільки живучи ілюзіями, протидіяти турбулентності міжнародних відносин – надзвичайно складно і небезпечно [10].

Констатувати ж про швидке реагування з боку України, на превеликий жаль, не доводиться, адже Указ про припинення договору про дружбу з Росією набув чинності лише від 18.09.2018 (на п'ятому році військової агресії зі сторони «стратегічного партнера»)

Досліджуючи причини появи стратегічного партнерства для України, напевно, не будемо вдаватися до глибокого ретроспективного аналізу, обмежимося віхами сучасної незалежності. В період існування незалежної України, воно зародилося з появою багатовекторної зовнішньої політики другого президента – Леоніда Кучми, який замість справжньої європейської та євроатлантичної інтеграції, переважно імітував активну діяльність по пошуку стратегічних партнерів.

Україна у 90-х роках ХХ століття втратила шанс здійснити зухвалий геополітичний маневр «геть від Москви», який доволі вдало зуміли зробити наші сусіди з країн Центральної Європи та колишні балтійські республіки СРСР. Напевно слід зазначити, що тодішня політична та економічна еліта була абсолютно не готова і не зацікавлена в ньому.

Вектор «стратегічного партнерства» мав продовження і за президентства Віктора Ющенка. Та, устремління помаранчевого Майдану так і не вдалося спрямувати на здійснення зовнішньополітичного прориву. Процес зближення з ЄС виглядав, скоріше, імітаційно-формальним, а відносини з НАТО стали більш прохолодними, особливо, після саміту в Бухаресті, де ні Україна, ні Грузія так і не отримали ПДЧ для вступу до Альянсу.

За президентства Януковича процес пошуку стратегічних партнерів узагалі пригальмувався. Причина цього не лише у засиллі російського впливу на внутрішню та зовнішню вітчизняну політику. Низка суб'єктивних негативів, зокрема, ув'язнення Юлії Тимошенко, відвернули від України багатьох європейських політиків. За таких обставин про ніяке стратегічне партнерство годі говорити.

І, нарешті, анексія Криму та розгортання повномасштабного збройного конфлікту на Донбасі показали нашій державі справжню ціну стратегічного партнерства.

Щодо сучасних перспектив стратегічного партнерства Україна-США, то напередодні 27-ї річниці Незалежності України в Україні на прес-конференція на тему «Україна-США: Чому можемо говорити про новий рівень партнерства» Посол України у Сполучених Штатах Валерій Чалий зауважив, що «після атаки Росії у нас дійсно з'явився напрям, якого ніколи не було – сектор оборони і безпеки [16; 17] . За його словами, у цій сфері є «чіткий прояв стратегічного партнерства» і «довіра, якої ніколи не було у свій час, і яка зросла серйозно» [11; 14] .

Україна працює над інституційним закріпленням стратегічного партнерства із США. Напевно, що за існуючих обставин, євроатлантична інтеграція є найбільш відповідною моделлю поведінки для України, якій як запорука безпеки, стратегічно потрібен саме вступ до альянсу, куди входять США. [18; 19; 20] Однозначно, що звуження формату відносин із США, лише до союзницьких, ні в якому разі не повинно відбутися. Україні необхідно співпрацювати з усім Західним світом, до якого ми належимо географічно і культурно, а з огляду на останні геополітичні виклики нас об'єднують і безпекові питання.

Особливого значення для нашої держави набуває ріст військово-технічного співробітництва зі США за прямими контрактами. «Це інвестиція у стратегічне партнерство з Вашингтоном і можливість американській владі пояснити своїм виборцям, платникам податків, що військово-технічне співробітництво США та України це «дорога із двостороннім рухом» [11] .

Не менш стратегічним напрямком, ніж озброєння, є економічне співробітництво з означеним партнером, – особливо створення спільних стратегічних підприємств. Наповнення стратегічного партнерства конкретним змістом відбувається залежно від специфіки цілей та завдань, що вирішуються за його допомогою. В цілому, для цих відносин необхідне визначення головних напрямів і цілей взаємодії, засобів їх досягнення, етапів реалізації, запобігання чинників, що можуть стати перепорою для досягнення запланованого.

Констатація відносин позначених як «стратегічне партнерство» з боку європейських політиків кваліфікується як приналежність до клубу для вибраних. Підґрунтям їхньої появи є детальні технічні двосторонні документи. До зазначеного клубу входять дев'ять країн, кожна з яких є потужним світовим або регіональним лідером. Це – Бразилія, Китай, Індія, Японія, Мексика, Росія, Південна Африка, США та Канада. Всі інші важливі партнери, включаючи сусідів, існують такі визначення, як «асоційоване партнерство», «партнерство та співробітництво», «східне партнерство», тощо [12]. Отже, з огляду на таке, ЄС можна взяти за взірць для наслідування у використанні інструменту партнерства.

На першому етапі незалежності держави було проголошено вісім номінальних стратегічних партнерів України. При дослідженні результатів верифікації цих відносин експертами встановлено, що з восьми номінальних стратегічних партнерів України на початку ХХІ століття такими залишилися лише три держави – США, Росія, Польща, з яких із Росією нещодавно було розірвано «Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією», а також дві міжнародні організації – ЄС і НАТО

Хто ж у світі сформує п'єдестал перспектив стратегічного партнерства на найближче десятиліття? Можливо, варто скористатися результатами дослідження

транснаціональної аудиторської компанії PricewaterhouseCoopers(PwC), щодо нового глобального прогнозу економічного зростання провідних країн світу – «Світ у 2050 році. БРІК та інші країни: перспективи, проблеми і можливості» [13; 15], куди ввійшли Китай, США, Індія, Бразилія, Японія, Росія, Мексика, Індонезія, Німеччина, Франція, Велика Британія, Туреччина, Нігерія, Італія, Іспанія, Канада, Південна Корея, Саудівська Аравія, В'єтнам, Аргентина з показником зростання ВВП (ПКС) від 54 000 до 2 600 млрд. дол. США. Це і є ті країни, на які доцільно орієнтуватися у стратегічних намірах України з позицій не занепаду, а з позицій розвитку моралі, освіти, науки, виробництва і безпеки.

Висновки. Узагальнення міжнародного досвіду, позицій експертів і політиків дозволяє сформулювати умови встановлення стосунків стратегічного партнерства. По-перше, наявність принципово важливих для країн-партнерів стратегічних цілей, досягнення яких у рамках звичайної співпраці неможливе. Такими цілями можуть виступати: забезпечення господарського комплексу життєво важливими ресурсами (енергетичними, товарними, фінансовими, інформаційними); надійний і безпечний доступ до життєво важливих регіонів; спільне вирішення проблем безпеки (протидія організованій злочинності, нелегальній міграції, контрабанді зброї і наркотиків, агресивному сепаратизму, тероризму). І, друге, наявність загальних поглядів і підходів по ключових проблемах міжнародної політики, глобального та регіонального розвитку.

Настав час для ревізії стратегічного партнерства та наповнення його реальним змістом. Таким чином, серед іншого, українська дипломатія дасть собі відповідь стосовно пріоритетів діяльності та перспектив розвитку міжнародної активності, зосередить зусилля на дійсно важливих напрямках докладання зусиль. Стратегічне партнерство від декларації має стати механізмом посилення зовнішньополітичних позицій.

Нинішня зовнішньополітична ситуація має спричинити стрімке прощання з ілюзіями та наповнення реальним змістом безкінечно разів сказані слова щодо унікальних потенціальних можливостей України. Російська агресія, зміна формату міжнародних відносин, відсутність стратегічної стабільності вимагає реалістичного сприйняття ситуації у навколишньому світі і прийняття рішень стратегічного спрямування.

Список використаних джерел

1. Герасимчук В.Г. Стратегічне партнерство: принципи, інструментарій, ефективність Економічний вісник НТУУ «КПІ» 2014 (11) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economy.kpi.ua/uk/node/706>.
2. Жовква І.І. Моделі стратегічного партнерства// Актуальні проблеми міжнародних відносин /І.І.Жовква// Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб.наук.праць.– 2003. – №41. – ч.ІІ. – С.32-38.
3. Ожеван М.А. Геополітичні виміри стратегічного партнерства / М.А. Ожеван // Стратегічне партнерство в міжнародних відносинах. Монографія – К.: Вадекс, 2018. – С.73-93.
4. Парахонський Б., Яворська Г. Стратегічне партнерство України. Аналітична записка /Б. Парахонський, Г. Яворська – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/600/>
5. Асиметрія міждержавних відносин / за ред. Г.М.Перепелиці, О.М.Субтельного. – К.: Вид.дім «Стилос», 2005. – 555с.
6. Піпченко Н.О., Остап'як В.І. Концептуальні підходи до стратегічного партнерства в сучасних міжнародно-політичних дослідженнях / Н.О. Піпченко, В.І. Остап'як // Стратегічне партнерство в міжнародних відносинах. Монографія. – К.: Вадекс, 2018. – С.45-73.

7. Погорська І.І. Стратегічне партнерство у сучасних міжнародних відносинах/ І.І. Погорська // Стратегічне партнерство в міжнародних відносинах. Монографія. – К.: Вадекс, 2018. – С.11-45.
8. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика і безпека України. Людина – Суспільство – Держава – Міжнародні структури : Монографія / За ред. С.І. Пирожкова. – К.: НІПМБ, 2004. – 352 с.
9. Пашков М. Реалии и перспективы стратегического партнерства – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=104
10. Магда Євген. 10 друзів України. Чому варто позбутися рожевих окулярів – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://espresso.tv/article/2017/01/26/10_druziv_ukrayiny_chomu_nam_varto_pozbutysya_rozhevykh_okulyariv)
11. Чалий В. Україна-США: Чому можемо говорити про новий рівень партнерства – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2522660-suproti-vsih-obstavin-ak-ukraina-vibudovue-strategicne-partnerstvo-z-ssa.html>
12. Зарембо К. Стратегічні партнерства без стратегії, або Чому цей інструмент не працює на користь України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/panorama-dnya/strategichni-partnerstva-bez-strategiyi>
13. Прогноз PricewaterhouseCoopers: Экономическое развитие ведущих стран мира в период до 2050 г. – [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/2013/01/16/5283>
14. Friedman G. America today is still finding its place in a new world <https://www.marketwatch.com/geogre-friedman-america-today-is-still-finding-its-place-in-a-radically-changed-world-2018-03-19>
15. Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities For 21st Century Defense [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mca-marines.org/sustaining-us-global-leadership-priorities-21st-century-defense>
16. National Security Strategy of the United States of America Defense [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
17. Shapiro J. Too close to comfort: geostrategy and the transatlantic alliance Defense [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ecfr.eu/article/commentary_too_close_for_comfort_euroopen_geostrategy_in_the_age_of_trump
18. Friedman G. NATO and the United States Defense [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geopoliticaltutures.com/nato-and-the-united-states-3/>
19. Stavridis J. Former NATO Supreme Commander on Trump and Security: Buckle Up Defense [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://time.com/4563998/national-security-president-donald-trump/>
20. Relations NATO with Ukraine //NATO. – 2018. – [Електронний ресурс] Режим доступу: https://nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en#

References

1. *Herasymchuk V.H.* 2014 ‘Strategicne partnerstvo: pryntsyipy, instrumentariy, efektyvnist’ [Strategical partnership: principles, instruments of implementation effectiveness] *Ekonomichnyy visnyk NTUU “KPI”* 2014 (11) Available at: <http://economy.kpi.ua/uk/node/706>.
2. *Zhovkva I.I.* 2003 ‘Modeli strategichnogo partnerstva//Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn’ [Strategical partnership models// Topical questions of international relations]/ I.I.

- Zhovkva// Aktualni problem mizhnarodnykh vidnosyn: zb.nauk.prats. 2003. #41. ch.P. pp. 32-38
3. *Ozhevan M.A.* 2018 'Geopolitychni vymiry strategichnogo partnerstva' [Geopolitical frames of strategival partnership]/M.A. Ozhevan//Startegichne partnerstvo v mizhnarodnykh vidnosynakh. Monografiya K.: Vadeks, 2018. pp.73-93
 4. *Parakhonskyi B., Yavorska G.* 'Strategichne partnerstvo Ukrainy. Analitychna zapyska' [Strategical partnership of Ukraine. Analytical essay] Parakhonskyi B., Yavorska G. Strategichne partnerstvo Ukrainy. Analitychna zapyska /B. Parakhonskyi, G. Yavorska Available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/600/>
 5. *Asymetriya mizhderzhavnykh vidnosyn 2005* [Assymetry of interstate relations] / za red. G.M. Perepelytsi, O.M. Subtel'nogo. K.: Vyd.dim 'Sylos', 2005. pp. 555
 6. *Pipchenko N.O., Ostapyak V.I.* 2018 'Kontseptualni pidkhody do strategichnogo partnerstva v suchasnykh mizhnarodno-politychnykh doslidzhennyakh' [Conceptual approaches towards strategical partnership in modern international political researches] /N.O. Pipchenko, V.I. Ostapyak // Strategichne partnerstvo v mizhnarodnykh vidnosynakh. Monografiya. K.: Vadeks, 2018. pp.45-73
 7. *Pohorska I.I.* 2018. 'Strategichne partnerstvo v mizhnarodnykh vidnosynakh' [Strategical partnership in modern international relations]/ I.I. Pohorska // Strategichne partnerstvo v mizhnarodnykh vidnosynakh. Monografiya. K.: Vadeks, 2018. pp.11-45
 8. *Chekalenko L.D.* 2004 'Zovnishnya polityka i bezeka Ukrainy' [Foreign policy of Ukraine] Lyudyna – Suspilstvo – Derzhava – Mizhnarodni struktury: Monografiya/ Za red. S.I. Pyrozkova. K.: NIPMB, 2004. p. 352
 9. *Pashkov M.* 'Realii i perspektivy strategicheskogo partnerstva' [Realia and perspectives of strategical partnership] Available at: <http://razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=104>
 10. *Mahda Evhen* 2017 10 druziv Ukrayiny. Chomu varto pozbutysya rozevykh okulyariv [10 friends of Ukraine. Why it is necessary to get rid of pink glasses] Available at: <https://espresso.tv/article/2017/01/26/10_druziv_ukrayiny_chomu_nam_varto_pozbutysya_ro_zhevykh_okulyariv>
 11. *Chalyi V.* 2018 'Ukrayina - SSHA: Chomu mozhemo hovoryty pro novyy riven partnerstva' [Ukraine-USA: Why we can talk about the new level partnership] Available at: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2522660-suproti-vsih-obstavin-ak-ukraina-vibudovue-strategicne-partnerstvo-zi-ssa.html>>
 12. *Zaremba K.* 'Strategichni partnerstva bez stratehii, abo chomu tsey instrument ne pratsuyue na koryst Ukrainy' [Strategical partnerships with strategy or why this very way is not working for Ukraine for better] Available at: <<http://www.day.kiev.ua/uk/article/panorama-dnya/strategichni-partnerstva-bez-strategiyi>>
 13. *Prognoz PricewaterhouseCoopers: Ekonomicheskoe razvitiye vedushchikh stran mira v period do 2050g .2013* [Economical developmet of the leading countries during the period up to 2050] //Tsentr gumanitarnukh tekhnologiy Available at: <<http://gtmarket.ru/news/2013/01/16/5283>>
 14. *Friedman G.* 2018 'America today is still finding its place in a new world' Available at: <<https://www.marketwatch.com/geogre-friedman-america-today-is-still-finding-its-place-in-a-radically-changed-world-2018-03-19>>
 15. *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities For 21st Century Defense.* Available at: <<https://www.mca-marines.org/sustaining-us-global-leadership-priorities-21st-century-defense>>
 16. National Security Strategy of the United States of America Defense. Available at: <<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>>
 17. *Shapiro J.* Too close to comfort: geostrategy and the transatlantic alliance Defense. Available at:

<https://www.ecfr.eu/article/commentary_too_close_for_comfort_euopen_geostrategy_in_the_age_of_trump>

18. *Friedman G.* NATO and the United States Defense. Available at: <<https://geopoliticaltutures.com/nato-and-the-united-states-3/>>

19. *Stavridis J.* Former NATO Supreme Commander on Trump and Security: Buckle Up Defense. Available at: <<https://time.com/4563998/national-security-president-donald-trump/>>

20. *Relations NATO with Ukraine //NATO.* 2018. Available at: <https://nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en#>